

Fanefjordgade i det 20. århundrede.

Fortalt af Arne Hemmingsen, Fanefjord Kirkevej 12, år 2003

Indtil 1950 gik Fanefjordgade ud i Lerbækvej fra udkørselen fra Fanefjordgade, men i 1950 blev Grønsundvej lagt fra Nylukkevej og til Fanefjordgade. Grønsundvej blev så for ca. 20 år siden fortsat fra Fanefjordgades udmunding og udenom Damme – Askeby til Fanefjordgades vestlige udmunding imod Bogø.

Nr. 1. Askeby Møllegård med tilhørende 30 tdl. med køer og grise. I 1862 blev Askeby Mølle bygget, men senere blev møllen solgt.

Nr. 3. Askeby Møllehuset blev bygget af mølleren, fundamentet og nederste etage af møllen står endnu. **Askeby Mølle** bygget 1862 af møller Chr. Larsen - 10 år senere overtog møller Hans Jørgen Andersen møllen de næste 40 år, indtil møller Pejtersen overtog den, derefter kom svigersønnen Frederik Hansen, som også handlede med brændsel. Møllen stoppede 1960.

I første halvdel af 20 århundrede var der stor aktivitet med at male korn for landmændene. De kom med hestevogne og havde kornsække med, og havde ugen i forvejen haft sække med, som var færdige til at bytte og få det maledede foder med hjem. Mølleren købte på et tidligt tidspunkt en lille lastbil til at køre foder ud til dem der ikke havde hest og vogn. Mølleren satte om søndagene et "lysthus" på ladet af last- bilen og kørte udflugtsture for beboerne i sognet. Mange børn har været på deres første tivolitour i 1930'erne. (Vingerne blæste af møllen i 1949).

Nr. 7. Landbrug med 14 tdl. + køer og grise, som har været vognmandsfirma, først med heste og senere med lastbiler.

Midt i 1800 tallet var der forretning. Konen på ejendommen havde en lille **høkerforretning** en art **købmandsforretning**. Manden kørte med hestevogn omkring i sognet og opkøbte høns, æg og kalvehuder og når han havde samlet et læs, kørte han til København og solgte det – turen varede 3 dage – og han overnattede på landevejskroerne. Omkring år 1900 var **vognmandsfirmaet** med hestevogn og i 1930'erne

anskaffedes en lastbil og blandt andet kørtes der grise til slagteriet i Masnedsund, men også denne lastbil blev vasket og **kørte med "turister" om søndagen** - kun om søndagen – arbejdsugen var på 6 dage.

Nr. 8. Hus bygget af den "Gamle Møller" Pejtersen, som var svigerfar til den sidste møller.

Nr. 11. Bungalow, opført i 1935, Ejnar Sønder med familie boede der i mange år.

Nr. 12. Landbrug med 6 tdl. + køer og grise. Jorden var i 1924 købt fra nr. 7 og det var 2 brødre der havde disse ejendomme og i fællesskab drev **lastvognsforretningen**. Sidst i 40'erne havde de 4 lastbiler, som kunne laste fra 1½ til 4 tons.

Nr. 15. Husmandsbrug med 4 tdl. Der var i 1940'erne 2 køer + grise og mælketure til mejeriet. I 1920'erne var der gartneri.

Nr. 17. I tyverne boede der en enke med mange børn, hun gik ud som daglejer, solgte ænder til andespil og gik ud som barsel kone = hjælp til jordmoderen. Fik engang 10 kr. af hjælpekassen, fortalte en søn.

Nr. 19. Gammelt hus som ligger ½ km fra Askeby af sti/markvej. I 1920'erne og 1930'erne boede en enke, som havde mange ænder og var en af de første, der solgte ænder til andespil. Dengang var ænderne levende til andespillene. Der hører en stor mose til huset.

Nr. 16. Landbrug med 10 tdl. + køer og grise. Manden kørte i 1940'erne mælketur til Fanefjord Mejeri, han begyndte ved Lille Lind og samlede mælkejunger i Lerbæk og Fanefjordgade indtil mejeriet.

Nr. 18. I 1930'erne og 1940'erne boede en **landpost og tækkemand**, som var berømt på egnen for sine "historier". Han var datidens nyhedsformidler, men jeg tror ikke han havde uvenner. Nu bor Lone og Henning Kronholm der og de arbejder i København som HT chauffører.

Nr. 23. Ejendom med 6 tdl. + 3 køer, grise og en hest. Jorden lå 400-500 m. ude af "gangstien". Køerne blev trukket ud hver morgen (400-500 m.) og ind om aftenen. Konen cyklede ud og flyttede køerne mindst 3 gange dagligt. Manden var omkring 1950'erne sognerådsformand og bestyrer af Møns Bank filial i Damme.

Nr. 25. Boede **murermester** Frederik Scheye.

Nr. 26. Tømrer Jens Christensen - "**Jens Hjulmand**" - som også var hjulmand og operatør i Damme Bio, samt bartender til store fester og møder på "Hjørnet". At være hjulmand var at konstruere og reparere trækjul til landmændenes vogne og så lagde smeden en jernring udenom.

Nr. 29. Landbrug med 4 tdl. + køer og grise. **Traktorfører** Peter Scheye, som boede der kunne reparere ure m.m. **var dygtig til finmekanik**. Han kørte i høsttiden traktoren med det omkringkørende tærskeselskab. Tærskeselskabet havde 24 ejere.

Nr. 31. "**Smede-Niels**" havde **smedje** indtil 1932 - byggede en ny i nr. 48 - derefter købte smedens datter og svigersøn huset og oprettede tøjforretningen "**Anna i Askeby**" med dametøj, børnetøj og arbejdstøj til mænd. Der var i mange år ansat en ekspeditrice. Manden oprettede lastvognsforretning, han havde en lastbil.

Nr. 32. Sognets første postekspedition fra 1886 til 1908, hvor P.A. Jantzen var postekspeditør, derefter A. Flagsted og Anders Larsen. 1908 blev huset solgt til N. P. Nielsen og posthuset flyttet til det nybyggede i nr. 75. I 1940'erne boede en familie der, hvor manden arbejdede på Marienborg.

Nr. 34. I 1912 blev der oprettet en **købmandsforretning**. Købmanden hed N. P. Nielsen. Der blev som så mange andre forretninger oprettet en benzintank. Købmanden kørte "**Lillebil**" (taxa). Omkring 1930 kostede det 1. kr. at blive kørt fra Askeby til Damme og kørt hjem igen kl. 23⁰⁰. Richard Møller overtog forretningen efter sin svigerfar fra 1945 til den lukkede, nu bor sønnen postbud Kurt Møller der med sin familie.

Nr. 35. Landbrug med 4 tdl. + køer og grise. Manden kørte i mange år mælkerute til Fanefjord Mejeri.

Nr. 36. I trediverne **iskiosk og cykelværksted**.

Nr. 37. Arbejderbolig for Marienborg teglværk med 1 tdl. + 1 part på Askeby Sø. Manden som boede der først i det 20 århundrede arbejdede på Askebygård. Dengang var der en sti fra Askeby til Askebygård, så hver morgen når han gik på arbejde om sommeren, tog han trillebøren med og i middagspausen trillede han ned til søen og hentede en bør græs og trillede hjem af stien om aftenen så koen kunne få græs. Arbejdstiden for 100 år siden var fra kl. 6⁰⁰ til kl. 18⁰⁰.

Nr. 39. Arbejderbolig for Marienborg teglværk

Nr. 41 Arbejderbolig for Marienborg teglværk

Nr. 30. Husmandssted med 4 tdl. + køer og grise. Manden arbejdede på Marienborg og lånte om søndagen heste og redskaber til at passe jorden med.

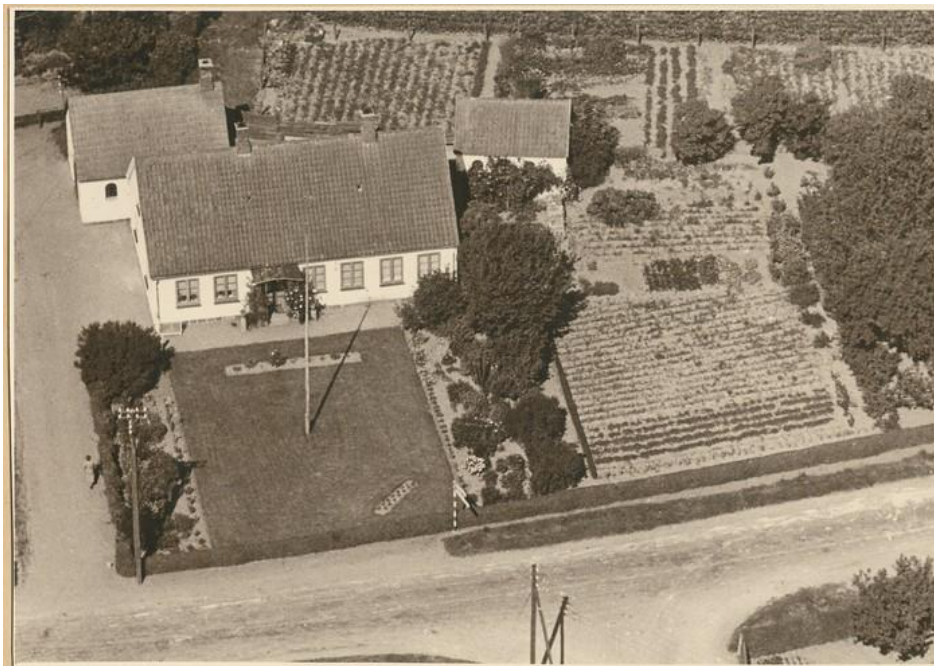
Min kone og jeg købte i 1956 ejendommen og solgte i 1958, da blev jorden lagt sammen med nr. 16.

Nr. 45. Denne ejendom var fra 1820 indtil 1860 **Askeby Skole**. I 1860 blev Dame Kobbelskolen, Hårbøllevvej 15 bygget. Også dengang har der sikkert været skoledebat, det lyder utroligt at skolebørn fra Lerbæk og Askeby skulle til at gå helt ud til Kobbelskolen (der var ingen cykler).

Fra 1860 blev det en **gård**. Jorden havde været byjord under Askeby, der var 20 tdl. + køer og grise. Jorden blev sidst i 1960'erne solgt, så det er nu nedlagt landbrug.

Nr. 49. Hus bygget til aftægtshus for nr. 45, nu **Juttas & Jørns malerfirma**. Det har i 1950'erne været **iskiosk og cykelsmedie**, som er nedbrændt.

Nr. 40. Gård ca. 40 tdl. + køer og grise, der var 4 arbejdsheste i 1940'erne, nu nedlagt landbrug. Nu Fanefjordgården.

Nr. 42. Smedje, som i 1927 blev ombygget til 2 privatboliger; ejeren var Meta Hansen, og var sognets første bibliotekar i Fanefjord Bibliotek, Fanefjord Kirkevej 11 i Damme.

Nr. 44. Det var et **husmandssted** med 3 tdl. jord og der boede for 70-80 år siden en stenhugger nu – Kaj Larsen, **Højlunds Auto**.

Nr. 53. "Askebygaard" før udflytningen, fra 1920 **dyrlægebolig**, dyrlæge Jensen boede der, derefter kom dyrlæge Christensen i to generationer, dernæst dyrlæge Knutsen og nu læge Gredahl, der har lægepraksis i Præstø.

Nr. 57. Der har været **cykelværksted** og **øldepot** fra Nykøbing Bryggeri.

Nr. 59. Hus, hvor der er i mange år boede en arbejdsmand Johannes Nielsen Skov, som om sommeren arbejdede på gården nr. 40, Fanefjordgården og om vinteren var han skovarbejder.

Nr. 61. Der har været **brødudsalg**.

Nr. 63 Der boede maler Jensen i 2 generationer. Der var **malerværksted** og mange fik malet møbler der.

Nr. 65. Der boede en træskomand "Træskomandens Hus".

Hos Paula & David o. 1955

Nr. 69. Der boede i mange år midt i århundredet "Kage Christoffer". Det var oprindeligt **brødudsalg**, som udvidedes til **købmandsforretning**. De sidste som havde købmandsforretningen var Poula og David Larsen. Forretningen er nedlagt.

Nr. 71. Var sammenbygget med nr. 69.

Askeby Posthus o. 1910 og dagvognen med kusk Niels Jørgen Nielsen.

Nr. 75. Posthus fra 1908 – oprindeligt bygget som Læge- og jordemoderpraksis, men aldrig brugt som sådan. Virkede som posthus indtil ca. 1990.

Nr. 46. Slægtsgård på 30 tdl. + grise, senere blev der købt jord til med grise og er nu bevaret som selvstændigt landbrug.

Askeby Autoværksted o. 1950

Nr. 48. Først "Smede-Niels" fra nr. 32, bygget som **smedje** i 1932, senere solgt til **autoværksted** og **benzintank**, som nu er nedlagt, nu **Askeby Autoværksted**.

Nr. 50. Hus bygget af gårdejer fra Hårbøllevvej 2, da han solgte gården, dernæst købt af forhenværende pedel på Fanefjordskolen.

Nr. 52. Hus ca. 50 år gammelt, bebos nu af Gerda Isling, hun og hendes mand Ernst Isling var i mange år postekspeditører på Askeby Posthus.

Nr. 56. Hus, hvor der i 1950'erne var **hatteforretning**. "**Hatte Johanne**" solgte damehatte, garn og broderier.

Nr. 62. I dette hus boede i mange år en **handelsmand**, der kørte med en lille varebil med åbent lad og solgte fisk m.m. Om vinteren kørte han også rundt og solgte æbler og frugt, men ikke både fisk og frugt på en gang. I huset boede også svigerfaderen, der var bødker og lavede smørdritler, små tønder, som mejeriet kom smørret i. Smør i pakker som vi har det i dag, kom først i 1950'erne.

Nr. 64. Hus, hvor der i 1950'erne boede en **tømrer** der. Der var 3 tdl. jord + køer og grise.

Nr. 77. Der boede i mange år to søstre.

Nr. 79. Hus bygget sidst i 1940'erne af **El-installatør** Erhardt Sheye med en **el-forretning og værksted**. El-forretningen blev passet af hans kone Hedvig, samtidig med at hun var syerske. Erhardt Sheye havde både svend og lærling.

Nr. 81. Hus ca. 50 år.

Nr. 83. En åben plads der i 1950'erne var Henning Hansens **tømmerhandel**, som senere udvidedes med **cementvarer fabrik**, hvor der i flere år blev solgt autoværn fra. Der var butik og lager, hvor kunderne kunne afhente varer + 2 lastbiler der kørte varer ud og flere mænd på fabrikken. Virksomheden blev på grund af pladsmangel flyttet til "Saftstationen" – nu Damsborg – og blev nedlagt for ca. 20 år siden.

Nr. 85. Ældre **hus**, som har været handlet flere gange, pænt vedligeholdt.

Nr. 87. Nedlagt husmandssted, 10 tdl. jord, 2 små heste + 4 køer. Halvdelen af jorden var bag Højlunds Auto og om sommeren trak Kristian "Isak" køerne på græs igennem Askeby, dagligt.

Ellemosevej nr. 4, 6 og 8 blev anlagt i 1960'erne, dengang var Fanefjordgade amtsvej og da de 3 huse blev bygget, blev der nægtet udkørsel til amtsvejen derfor blev Ellemosevej etableret.

Nr. 3. ligger bag ved vandværket og er fra 1960'erne, men bag ved ligger et nedlagt **husmandssted**, der var 4 tdl. jord, 1 hest og et par køer. August Rohde som manden hed supplerede indkomsten ved med hestevogn, at køre rundt i sognet og opkøbe æg, og sælge dem til en grosserer i Stubbekøbing.

Nr. 89. Blev bygget af Egon Isling og drevet som **lastvognsforretning** i mange år.

Nr. 68. Husmandssted, 200 m. fra landevejen, 10 tdl. jord, 4 køer + 1 hest. Christian Hemmingsen havde 11 børn, han havde sæsonarbejde på Damsholte Saftstation og var i høsten en af tre faste ansatte ved Askeby Tærskværk.

Nr. 70. Husmandssted med 2 tdl. jord. I 1950'erne og 1960'erne boede Svend Aage Jensen der. Han var **entreprenør og muremester** og beskæftigede 3 medarbejdere og især er mange af de stalde der blev bygget i 1960'erne opført af dette firma.

Nr. 74. Husmandssted med 10 tdl. jord. I første halvdel af 1900 tallet, blev det drevet som **gartneri** og ejeren har for 100 år siden været fremsynet. Han blev i 1899 valgt til brugsens første formand og beklædte dette erhverv i 40 år. Sønnen nedlagde gartneriet og drev husmandsbruget. I 1960'erne købte Else og Harry Hansen ejendommen og opkøbte jorden fra 4-5 små naboejendomme. Ved Harrys død blev jorden solgt fra, og nu er der hobbydyr.

Nr. 78. Hus bygget af Ruth Nielsen for 20 år siden.

Nr. 82. Hus bygget i 1970'erne af daværende uddeler ved Fanefjord Brugs Sigurd Jørgensen.

Nr. 84. Hus bygget af **murermester** Harald Sheye i 1941. Harald Scheye havde mange mænd i arbejde. Der var midt i århundredet stor byggeaktivitet både med huse, stalde, reparationer og han har bl.a. været med til at bygge "Det Gamle Plejehjem" i Vollerup og Fanefjordskolen.

Nr. 86. Hus bygget i 1930'erne.

Nr. 88. Hus ca. 100 år gammel. I mange år boede Hertha og Johannes Larsen der. Johannes var regnskabskyndig og var i mange år leder af Fanefjord Sparekasse og regnskabsfører i Fanefjord Brugs. Det er hans søn, Hans Arvid Larsen der nu er direktør af Fanefjord Sparekasse.

Nr. 90. Hus ca. 100 år gammelt.

Nr. 92. Hus ca. 100 år gammelt. I 1930'erne boede **mælkehandler Weis** der, han kørte rundt i landsbyerne med hestevogn og solgte mælk. Han havde 3 mælkejunger bag i vognen, en med sødmælk, en med skummemælk og en med kærnemælk. Så kom husmødrene med skåle og kander og købte mælk. Smør blev solgt fra en smørdrittel (lille tønde), hvor det blev taget op på et papir og vejnet af. Weis' kone havde en **lille butik i huset**, der var åbent mellem kl. 8-9, hvor hun handlede på samme måde som hendes mand.

Nr. 94. Hans Nielsen har i mange år haft **frisørsalon**, som han for få år siden lukkede og gik på efterløn. Hans Niensens mor havde huset før ham og de 2 generationer har ejet huset. Det blev bygget i 1930'erne som **aftægtsbolig** til Bodil Stine Karstensen, Præstebjerg.

Nr. 96. Fanefjord SuperBrugs har eksisteret siden 1899 og ved 100 års jubilæet i 1999, blev der udgivet et jubilæumsskrift.

Det er kun den 5. uddeler i godt 100 år, nemlig H. J. Rasmussen – Andkjær – Boesen – Sigurd Jørgensen og nu Helle Andersen. En af de forretninger, hvor der er sket en del udvidelse af arbejdskraften, nu er der ca. 15 ansatte i alt. For 50-60 år siden, var der 2 komisser og en lærling.

En anden forskel er at de ansatte boede og spiste hos uddeleren, de der er ansat i brugsen i dag bor både i Stege, på Sjælland og på Falster.

I området fra mejeriet, Maskinværkstedet og brugsen var der i 1930'erne og 1940'erne ansat mellem 10 og 20 ugen mænd og da der var ung pige i huset i alle forretningerne, som også boede på arbejdspladsen, er

der ingen tvivl om at der om aftenen har været livlig aktivitet på de unges værelser og om sommeren udenfor.

Nr. 98. Huset er ca. 100 år gammelt og indtil 1979 har der været **slagterforretning**. Først Charles Møller indtil 1928, så Kaj Hemmingsen som i 1954 solgte til Gunnar Christensen, som medlagde slagterforretningen i 1979. Huset blev for ca. 10 år siden solgt til SuperBrugsen som har lejet beboelsen ud og etableret P-plads på størsteparten af haven. For 60-70 år siden var der åben grøft fra SuperBrugsen og langs Fanefjordgade, der er beboere, som endnu kan huske alle rotterne, som kom fordi beboerne havde tilsluttet kloakkerne til grøften. Enkelte huske endnu når slagteren havde slagtet grise eller køer, så var vandet i grøften rødt.

Nr. 100. er bygget i 1942 af Poul Poulsen, han var **radiotekniker og solgte radioer og tilbehør i butikken + gaskomfurer** og i de senere år også TV. Poul Poulsens forretning blev lukket ved hans død i 1979. Har haft flere ejere siden og nu bor Søren Fisker der.

Nr. 102. Indkørsel og P-plads til Fanefjord Haven. Plejecentret og ældreboliger bygget og indviet i 1997.

Nr. 104. Huset blev bygget af Peter Jørgensen, som aftægtsbolig, han ejede gården nr. 97. Han har ejet alle grundene på begge sider af vejen. I huset bor nu Inge Rasmussen.

Nr. 106. Hus, der har været ca. 2 tdr. land jord til huset og først i det 20. århundrede boede Laurits Henriksen, som var dygtig til regnskab, bl.a. var han regnskabsfører i brugsen, da han fik en stilling som regnskabskonsulent i FDB. I 1936 købte Nikoline Nielsen huset, i nogle år var der **husflidsskole i udhuset** og vi er endnu der har gået i husflidsskole der. Sidst i 1950'erne blev huset solgt til søskende Petersen, der havde haft en gård i Lille Dame. I flere år har Rite og Herluf Christensen ejet huset, Herluf er postbud.

Nr. 108. Rødstenshus bygget i 1940'erne af Nikolines søster Petrine Nielsen.

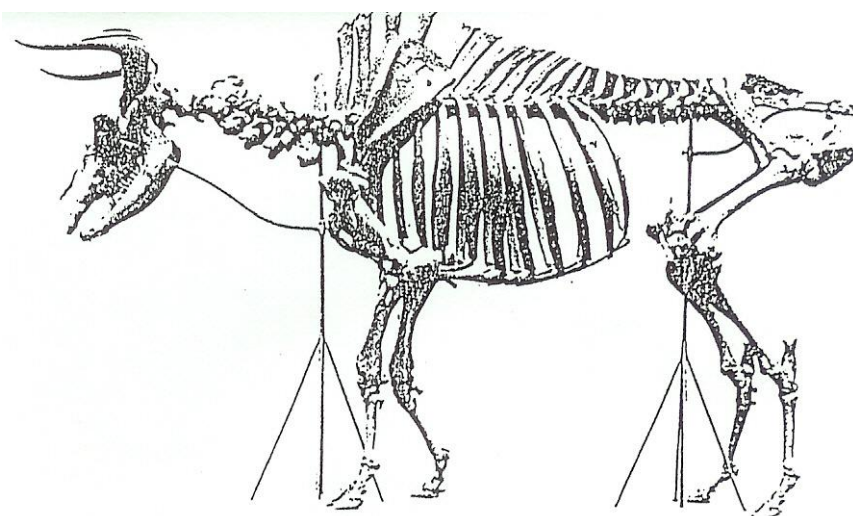
Nr. 112. I "Præstehuset" boede for mange år siden en mand, der hed Jens (kaldet Jens Præst). Hans datter **Annette syede og malede malerier**. Hun var håndarbejds lærerinde i Damme Kobbøl skole. Møns Museum havde 1993 en stor udstilling af hendes arbejder. Derefter boede Agnes og Gunnar Johansen i huset i en årrække. Derefter købte lærer Ørnebjerg huset, han var lærer i København. Nu har Heidi og Johnny

Weinreich for kort tid siden købt det.

Nr. 116. Nyere gult hus.

Nr. 118 Nyere rødt hus, som Else Hansen bor i. Ejede i mange år husmandsstedet i nr. 74 sammen med sin nu afdøde mand Harry Hansen.

Nr. 91. b, c, d, e – 93 a, b, c, d, - 95 a, b 10 boliger bygget på initiativ af Fanefjord Sparekasse og etableret som andelsboliger omkring 1990. Da Fanefjordgade ikke mere var og er amtsvej, men kommunevej, har de i modsætning til husene på Ellemosevej fået udkørsel til Fanefjordgade.

*I 1865 blev der på matr. nr. 9a Damme By, nu Fanefjordgade 97,
fundet skelettet af en 9000 år gammel urokse.*

Uuroksen fra mosen i Damme var en ordentlig kleppert med en skulderhøjde nær ved to meter.

Nr. 97. Gården "Rendebakke" blev udflyttet fra Dammegade 32. For over 100 år blev der dyrket på jorden på begge sider af Fanefjordgade. Alle byggegrundene fra nr. 78 til 104 og fra nr. 97 til 127 er udstykket af denne gård. I midten af århundredet var der ca. 30 tdl. jord, 10-12 flotte jerseykøer + 3 heste. På den tid var der beskæftiget en landbrugsmedhjælper på gården. Bygningerne er nu nedlagt som landbrug og jorden drives nu fra Fanefjordgade nr. 7 - Jørgen Larsen -, samt jorden fra nr. 74.

Fanefjordhaven med Fanefjordcentret, som blev indviet i 1997 ligger på den jord som oprindeligt tilhørte nr. 97.

Nr. 111. Hus ca. 100 år gammelt. Har haft mange ejere.

Nr. 113. Det var i 1920'erne og 1930'erne beboet af **Jens "Knægt"**. Han var **brølægger** og har lagt stenen på mange gårdspladser i sognet. Han var en meget humørfyldt mand og når han var på gårdene var det aldrig kedeligt. Hans værktøj et stykke træ på 60-70 cm. Med en plade for neden og 2 håndtag. Det var hjælperens arbejde at støde eller stampe stenene fast. Dette redskab kaldtes en "Jomfru" og det fik Jens "Knægt" megen snak ud af.

Nu bor forhenværende postbud Knud Rasmussen der.

Nr. 115. Dette hus var sammenbygget med nr. 117 og i mange år boede **Viggo Skomager** der. Han **reparerede og solgte sko**. Han var ligesom de fleste håndværkere glad for historier.

Han supplerede i mange år sin indtjening som garderobemand på Damme Kro. Der var garderobe på loftet og til baller og fester kunne vi for 35 øre få passet på vores tøj.

Skomagerens hus blæste for nogen år siden ned og Bikuben byggede den nuværende ejendom, men solgte den til installatør Dan Andersen, som havde forretning i nogle år. I den tid købte Jonna og Dan Andersen "Mejerimosen", som ligger øst for huset.

Nu har Møns Bank filial i huset.

Nr. 117. Parcelhus, hvor "**Snedker Ludvig**" boede i mange år. Han var **snedker og bedemand** og trods sit erhverv, en meget markant og humoristisk mand. Som bedemand havde Ludvig en trækvogn og når der var dødsfald kørte han med trækvognen i sognet. Der er nok flere af os gamle, der har mødt Ludvig køre ud med sin trækvogn og en tom kiste. I årene efter krigen var der flere handelsfolk, der kørte rundt og købte gamle Bornholmerure. En dag kom der en ind hos Ludvig og spurgte om han vidste, hvor der var en gammel Bornholmer. Ludvig gav adressen på et husmandspar på Præstebjergvej og opkøberen kørte ud på adressen. Konen lukkede op og på opkøberens spørgsmål om en gammel Bornholmer, svarede konen: "Ja, jeg har en "Gammel Bornholmer", det er min mand og han er ikke til salg".

Nr. 119. I 1920'erne og 1930'erne boede **maler Larsen** der, han malede og tapetserede rundt i sognet og der findes nok endnu entreer og stuelofter, der er malet dekorativt af Maler Larsen. Da maleren døde, købte Fanefjord Andelsmejeri huset og brugte værkstedet til at sætte smørdritler sammen. Smørdritler var små tønder, hvor smørret blev transporteret i. Indtil omkring 1960 blev alt smør solgt fra mejerierne i dritler. Der var ansat en bødker nogen timer hver uge til at samle dritler.

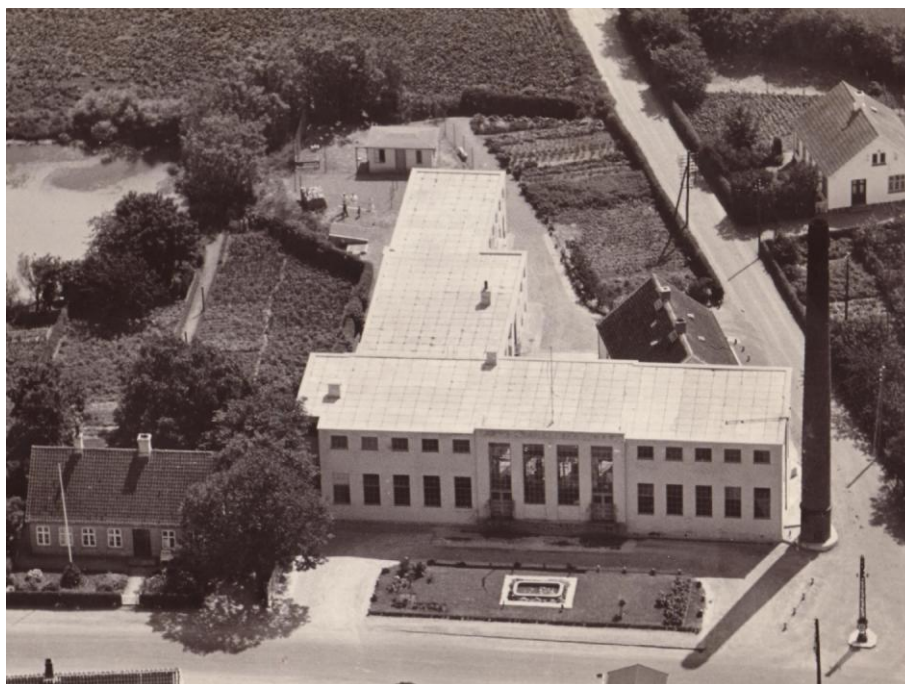
Det gamle andelsmejeri i Damme, fra før 1935

Nr. 121. "Fanefjord Andelsmejeri" blev bygget i 1893, ombygget i 1935 og nedlagt i 1968. Der var over 300 andelshavere, som jo var ejere og drev mejeriet. Der var en bestyrelse på 7 mænd, som ansatte en mejeribestyrer, som ansatte mejerister og drev mejeriet. Der var 6-7 mejerister, førstemejeristen var næsten altid gift og boede i nærheden af mejeriet. De øvrige boede og spiste på mejeriet. Mejeribestyrerens frue sørgede for sammen med en tjenestepige for mad og rengøring af værelser til

mejeristerne. Værelserne var i bygningen, der ligger nordligst på mejerigrunden. Der var 13 mælkekuske der samlede mælken sammen hos andelshaverne, det var mindre landmænd, der supplerede indtægten ved at køre mælk. Et mejeri-år var/er fra 1/10 til 30/9.

Hvert år midt på sommeren holdt mejeriets bestyrelse licitation over mælkeruterne. Den der ville køre mælkeruten billigst fik den f. eks., hvis en mand fik 3 kr. pr. dag for at samle en mælkerute og der ved licitationen var en der ville køre for 2,75 kr. eller mindre, så kunne det godt i nogle år med dårlig høst - hvor der var behov for at tjene ekstra penge - blive en dårlig forretning at køre mælk. Mange mindre landmænd er i den anledning blevet uvenner overmælkekørselen.

Der var livlig aktivitet mellem kl. 6.30 og kl. 10.00, hvor al mælken skulle være leveret på mejeriet. Da landmændene havde fra 1 til 20 køer, har det vel været 600 mælkejunger der skulle tages låget af og hældes op i vægten, hvorfra det blev hældt ned i sødmælkskaret.

I de 70-80 år mejeriet eksisterede var der 3 mejeribestyrer, nemlig Søren Kjær var der fra 1893 til o. 1915 dernæst kom mejeribestyrer Niels Elgaard og fra 1941 mejeribestyrer Johannes Christensen, til det lukkede i 1968. I 1942 blev Hårbølle Andelsmejeri nedlagt og lagt ind under Fanefjord Andelsmejeri.

Da mejeriet i 1935 var bygget om, blev der etableret en butik på mejeriet, hvor der blev solgt mælk og smør, selvom der stadig blev kørt mælkevogn rundt og solgt mælk i landsbyerne.

Jeg har allerede nævnt Weis – der har været to generationer mælkehandlere – og den sidste var Johannes Nielsen og hans kone Helene, som også etablerede en forretning på Fanefjord Kirkevej.

Indtil i 1960'erne måtte købmænd og brugser ikke handle med mælk. På landet var kun mælkehandlere og i byerne desuden ismejerier.

Mejeriet blev det solgt til Ib Svane, da det blev nedlagt. Han drev i mange år fabrik med fremstilling af kontormøbler. For kort tid siden er bygningerne solgt til entreprenør Finn Andersen, Æbelnæs.

Bag ved mejeriet ligger mejerimosen og alle de første mange år mejeriet eksisterede blev alt spildevandet og affald lukket ud i mosen. Det gav en stærk lugt i omegnen og en masse rotter. Blandt andet husker jeg, at da jeg var 12-13 år gammel kom Viggo Skomager, som boede i nr. 115 ud hos mine forældre og spurgte om vores hund kunne komme med ham hjem, for nu kunne de ikke være der for rotter. Skomageren og jeg bar brændet ud og hunden bed 23 rotter. Lignende rotteplage havde alle naboerne til mejeriet.

Medens Jonna og Dan Andersen havde el-forretningen i nr. 115, købte de mejerimosen og har etableret et privat naturskønt område og har bygget et lillebitte drømmehus i mosen. Når de om vinteren – og især ved juletid – sætter skarpt lys på og springvandet er i gang, føles det - ved en tur op ad Præstebjergvej - som om det er et eventyrland man ser ind i.

Tatol med Sæbe & Trikotage

Nr. 123. Huset er bygget af Olga og Karl Josef Pedersen, som var **installatør og blikkenslager**. Da Hårbølle by fik installeret lys først i tyverne installerede Pedersen lys i ca. halvdelen af byen. Han havde 5 svende, som fik mad og boede på loftet i nr. 123. Olga Pedersen startede en **butik**, da de byggede huset. Til at begynde med var der lampet, både petroleums- og el-lamper. Senere var der **Tatol**. Installatørforretningen sluttede i 1942 da Pedersen døde. Guri Brandt fortsatte – parrets datter – med Tatol til kæden ikke eksisterede mere og da gav forretningen navneforandring til **Brandts Varehus**. Butikken blev lukket den 1. jan. 1985.

Nr. 125. Dette hus blev bygget af **urmager Jensen**, som var urmager i mange år. Der var butik med salg af **ure og smykker** med et stort udstillingsvindue. I 1940 blev der købt jord øst for huset og sønnen Verner oprettede gartneri, som var samtidig med urmagerforretningen.

Nr. 127. Fanefjord Maskinværksted blev bygget i 1918. Albert Nielsen købte det i 1920, han fremstillede trillebøje, håndværktøj og datidens landbrugsmaskiner bl.a. reparerede maskinværkstedet størsteparten af de 9 omkringkørende tærskværker. Da vandværket i Damme blev oprettet i 1935 blev det også kunde på Fanefjord Maskinværksted, men det var især centralvarme der gav maskinværkstedet sin storhedstid. På et tidspunkt var der 4-5 mand i arbejde. I 1962 overtog sønnen Arne Nielsen og hans kone Herdis forretningen. Arne og Herdis lukkede forretningen i 1990, og bor stadig i huset.

Nr. 129. Weis, som førnævnt var **mælkehandler**, byggede huset i 1936, som privat bolig.

Nr. 131. Huset begyndte som en **lille forretning med slagteri**, mest pølser. I 1934 købte **barber og frisør** Herluf Rasmussen, som drev salon i mellem 40 og 50 år.

Nr. 133. Huset blev bygget i midten af 1920'erne og **oprettet vaskeri**. Kirstine, som konen hed vaskede skjorter og "stivede flipper" for næsten alle mænd i sognet, også fra Røddinge. Kirstine vaskede det hele på vaskebræt, men hun havde en skjortepresse, der var elvarme i, pressen blev betjent med fødderne, det var strengt arbejde og manden hjalp med pressen om aftenen, når han kom hjem fra arbejde. Ifølge regnskabsbogen kostede det 35 øre for en skjorte og 15 øre for en flip.

Det er i vore dage ret ualmindeligt, at huse 2 generationer er i samme familie, men Guri i nr. 123 og Arne Nielsen i nr. 127 og Hans Anker Jensen i nr. 133, købte hver især huset af forældrene og bor stadig i husene.

Nr. 120. Der har **Fanefjord Herreekviperingsforretning** haft til huse, først var det Chr. Jørgensen, han gav den dette navn fordi de andre forretninger kaldtes for *Dame – forretninger*, f.eks. Dame slagterforretning, det synes han ikke passede til en herretøjsforretning. Der var stort udvalg i jakkesæt og andet mandetøj. Han solgte forretningen i 1939 til Alfred C. Hansen og i 1961 solgte Alfred Hansen forretningen til Peter Christensen, der også havde trikotage og dametøj. Senere lukkede butikken og Peter Christensen og hans kone flyttede til Stege og åbnede en mandefrakturforretning der – den der senere blev til Lene Bang. Nu bor Elsebeth og Kaj Nielsen der.

Nr. 122. Huset har haft flere ejere og indtil Marianne og Jan Pedersen købte det, har det været ældre mennesker der haft det.

Nr. 124. Her havde Laura Hansen **trikotageforretning med dame- og børnetøj**. Niels, hendes mand var postbud og drev i årene efter hendes død forretningen videre.

Nr. 126. Der boede også et postbud og hans kone havde i en årrække **slagteriudslag**. Hun blev kaldt "Anna Post".

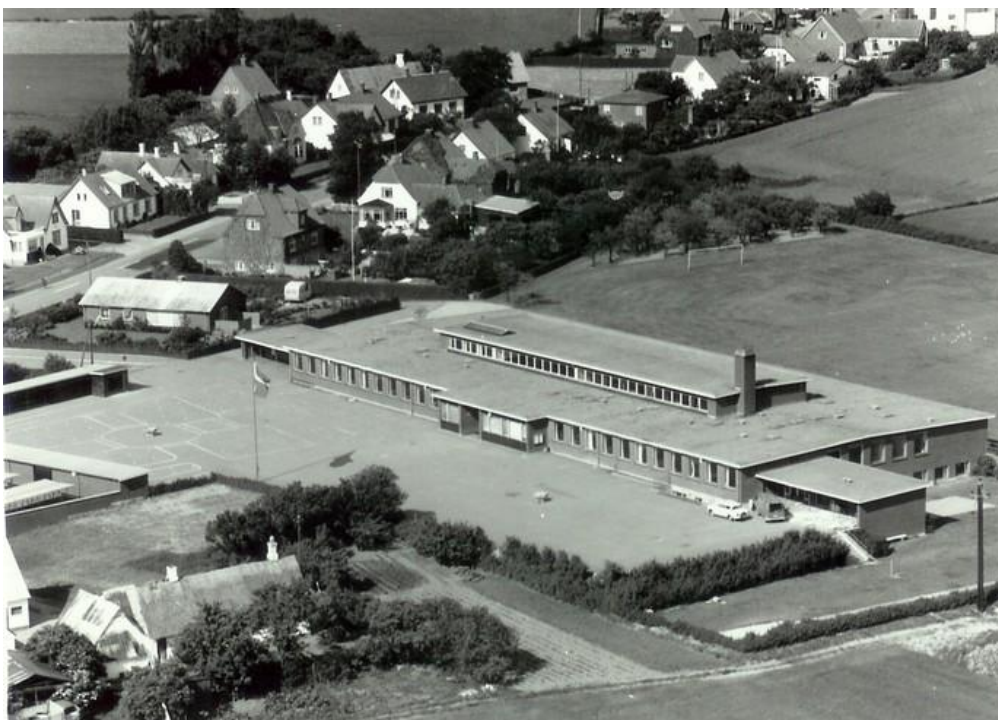
Nr. 135. Hus der blev bygget først i 1930'erne af daværende uddeler Rasmussen, som flyttede ind i huset, da han gik af som uddeler. Der har været flere ejere siden Rasmussen døde; men i 1985 købte nuværende uddeler Helle Andersen og hendes mand muremester Poul Erik huset.

Nr. 137. Hus solgt gentagne gange, nu bor Joan og fisker John Frederiksen der.

Nr. 139. Bygget i 1931 af Elna og Henry Værum. Henry arbejdede som skibstømrer i Stege og Elna oprettede en **damefrisørsalon**. Nu bor blomsterbinder Tina Hansen og hendes mand Chr. Hansen i huset.

Nr. 143. Fanefjordhallen blev bygget som badmintonhal i 1969-70, hvor mange af sognets beboere gjorde et stort arbejde og andre gav frivilligt bidrag til hallens opførsel. Senere byggede **Vestmøns Boldklub** et klubhus i tilknytning til hallen i slutningen af 1980'erne.

Nr. 145. Fanefjordskolen som blev bygget i 1960, hvor sognets 7 skoler blev nedlagt.

Nr. 147. Der boede **sadelmager Knud Nielsen**, han reparerede seletøj og selvbindersegl og da der var ca. 800 arbejdsheste i sognet og over halvdelen af landbrugene havde selvbinder, havde han især i høsttiden en lang arbejdsdag. Nu bor Ulla og Ole i "Sadelmagers Hus", og reparere det med nænsom hånd.

Nr. 149. Det var et **landbrug med 8-10 tdl. jord**. Manden hed Jens Petersen – Jens Post – nu bor Lisbeth og Niels Poulsen der, de er lærer og adjunkt og driver også hobby landbrug.

Nr. 151. Dette hus blev bygget i 1930 af vognmand Konrad Petersen, som **vognmandsforretning**. Han havde 3 lastbiler, 2 taxaer og en bus. Da Konrad døde købte Eigil Olsen huset og lastbilforretningen. Konrads søn vognmand Verner Petersen, byggede hus og garage i nr. 163 og etablerede taxa og bus forretning der.

Nr. 132. Husmandssted, manden hed Axel Holst, han kørte med 2 heste lidt skrald og passede jord for nogle husmænd der ikke havde hest.

Nr. 134. Var i første halvdel af århundrede **kommune hus (kaldet fattighus)**. Det var et meget gammelt bindingsværkshus med 3 lejligheder, der boede familier, der ikke kunne finde bolig og derfor henvendte sig til kommunen. Det var familier med mange børn eller gamle mennesker. Midt i 1940'erne blev huset revet ned og grunden solgt til Karl Hansen, der byggede **drivhus og oprettede gartneri**, og drev gartneri i en lang årrække, hvorefter sønnen Egon Hansen fortsatte, indtil han blev ansat som ringer og graver ved Fanefjord Kirke, da solgte han gartneriet, som i løbet af få år blev nedlagt; men også nr. 132 hørte oprindeligt til gartneriet. For en del år siden blev der lavet grillbar, som efter flere ejere blev lukket og forladt. På nuværende tidspunkt skræmmer det i byen.

Nr. 136. Der var **mekanikerværksted** til biler.

Nr. 138. Bungalow, i 1940'erne og 1950'erne boede Holger Kristiansen samt hustru der, har derefter haft forskellige ejere.

Nr. 140. Hus bygget i 1940'erne, hvor der blev oprettet **kiosk** af Tage Bertelsen, han var invalid og kunne kun bruge den ene arm; men kørte på cykel rundt med aviser og ugeblade samt passede kiosk. Han solgte huset og kiosken – som var et træhus – til Gerda og Ernst Isling i 1958, og solgte igen kiosken og huset i 1960. Kiosken blev flyttet til nr. 171.

Angående Gerda og Ernst Isling var der lidt fejl i forrige nr. af Beboer-nyt. Parret byggede Fanefjordgade 2 i 1942 og solgte til Preben og Hilda i 1958 – som nævnt var de i huset med kiosken til 1960 og byttede med Laurine Hansen, som havde postekspeditionen, hvilken Islings overtog og var på posthuset fra 1960 til 1980. Gerda har siden boet i nr. 52. Per Luxhøj bor nu nr. 140.

Nr. 142. Der bor Egon Hansen og Karin. Huset ligger tæt ved gartneriet, som Egon havde og Karin har fra 1962 haft **frisørsalon**, som hun for få år siden ophørte med.

Nr. 144. Hus

Nr. 146. Hus bygget af Ruth og Helge Petersen. Helge har været chauffør og de bor stadig i huset. Midt i århundrede blev der etableret vejoplægning, indtil dengang gik Fanefjordgade ligeud igennem forhaven på nr. 155 og nr. 157 og imellem Hjørnet nr. 1 og nr. 5.

Nr. 153. Stråtækt hus, som nu bebos af Elly og Hartvig Larsen.

Nr. 155. Sognets **cykelsmed Poul Nielsen** med familie boede der, han solgte og reparerede cykler.

Nr. 157. Hus, hvor Ellen og Børge Rasmussen bor der, de har før haft Stempermossegård på Ullemosevej i Lille Dame. Børge har lige fra sin tidlige ungdom interesseret sig for idrætsforeningen og var i mange år formand for Fanefjord Gymnastik & Idrætsforening.

Hjørnet nr. 1, Der havde "**Jord Far**" forretning, det var **jordmoderens mand**. - Parret boede i nr. 7. - Der var to forretninger, i syd gavlen var der dør indtil håndkøbsudsalg fra Apoteket og i østsiden af huset indgang til forretning med ugeblade, lidt bøger og andre kioskvarer. Hvis der kom kunder i begge butikker, måtte Nielsen sige "et øjeblik" og gå ind i den anden butik. Nuværende ejer har haft **reparation af plæneklippere**, cykler og lignende.

Hjørnet nr. 5. Ældre hus med skiftende ejere.

Hjørnet nr. 7. Som nævnt boede jordmoderen Fru Nielsen og hendes mand i huset.

Hjørnet nr. 2. Fanefjord Sparekasse.

Hjørnet nr. 4. Hus bygget for ca. 70 år siden, nu bor Erna Hansen i der.

Hjørnet nr. 6. Huset er ca. 80 år gammelt, bygget som **bilværksted m.m.** og med beboelse og udlejede lejligheder. Der var **frisørsalon** der indtil frisøren blev gift med slagter Jørgensen Fanefjord Kirkevej 23, der blev frisørsalonen så flyttet hen.

Poul Poulsen startede også **radioforretning** her, indtil han byggede hus med forretning, værksted og beboelse på Fanefjordgade nr. 100.

Nu er der **smykkemuseum** og lejligheder på Hjørnet nr. 6.

Hjørnet nr. 8. Bygget af bager A. P. Andersen midt i 1920'erne og blev videreført af sønnen Svend Åge Andersen. Der var **bageri** med både fint og groft brød og **butik**, som Svend Åges kone Gudrun og en ung pige betjente. Bager Andersen kørte hver dag rundt i sognet og solgte brød først med hestevogn og i de sidste år med bil. Bageriet blev i 1980'erne nedlagt og huset stod tomt i en årrække. Nu er der etableret tre andelsboliger der.

Hjørnet nr. 9. Er bygget af **snedker Peter Hansen** der havde værksted der, og i nogle vintre havde husflidsforeningen **husflidsskole** i kælderen med Peter Hansen som lærer. Elna Værum havde lejet et rum ud til gaden til **frisørsalon**, indtil hun og hendes mand Henry Værum der var skibstømrer byggede på Fanefjordgade 139, hvor hun oprettede frisørsalonen "**Efix**".

Sønnen Svend Bork Hansen fortsatte en årrække som snedker, og også Peter Hansens datter, Birthe, havde en frisørsalon her. Derefter havde Møns Bank i nogle år filial i ejendommen. Svend og Birthe bor stadig i huset.

Hjørnet nr. 11. Tage Berthelsen **solgte tobak, slik, aviser** i et træskur i 15 år, solgte til Karl Hemmingsen, som flyttede kiosken til Fanefjordgade 171- 1971 - 1995.

Senere blev huset bygget af købmands Axel Niensens enke Martha, som boede der indtil sin død. Nu har Teaterbygningen Fanefjord overtaget huset til beboelse til eleverne.

Hjørnet 13. Husets facade var ud imod Fanefjord Kirkevej, der oprettede Thomas Jepsen **barber og frisørsalon**, da han flyttede fra Fanefjord Kirkevej nr. 5. **Ventesal for buspassager** en årrække. Nu er der to andelslejligheder.

Fanefjordgade nr. 159 & 161. Blev bygget samtidig med at Fanefjordcentralskolen (den senere Fanefjordskolen) blev bygget. De blev bygget som **lærerboliger**.

Forhenværende lærer Erling Lundberg har købt nr. 159 og bor der.

Nr. 161. Er købt af forhenværende kommunaldirektør Keld Hansen og Annelise.

Nr. 163. Bygget af Ester og Verner Petersen i 1958 både som bolig og **vognmandsforretning** og oprettede senere **Gulf benzintank**. De havde også tankvogn og kørte med fyringsolie. Da vognmandsforretningen var størst havde de **3 busser og 3 taxaer**. Verner beskæftigede sig i mange år også med **skolebuskørsel** på Vestmøn.

Overfor nr. 159, 161 & 163, ligger **"Den Gamle Idrætsplads"**, som blev etableret i midten af 1930'erne også et stort fremskridt dengang.

Der var mange børn og unge mennesker i sognet på det tidspunkt og Fanefjord Idrætsforening var en stor forening med mange aktive medlemmer både til fodbold og masser af håndboldpiger.

Der var mange idrætsforeninger på Møn dengang og den første søndag i juni og den første søndag i september, blev der afholdt idrætsstævner med deltagelse af øens andre idrætsforeninger.

Fra Idestrup på Falster var der i mange år også et fodboldhold med til stævnerne. Det var en stor folkefest, hvor en stor del af sognets befolkning deltog som tilskuere. Der var flere hundrede cykler parkeret der og i dagens anledning oprettedes et stort cykelskur.

Om aftenen samledes ungdommen til bal i Johannes Rasmussens restaurant, hvor der blev spist medbragt mad, enkelte købte mad, derefter var der bal til 3 eller 4 mands orkester. Ballet sluttede kl. 1.00, derefter cyklede vi rundt omkring på Møn, alle skulle vi på arbejde senest kl. 6.00 mandag morgen. Vi er nogle "gamle" der endnu kan huske, at det var hårdt at arbejde i stald, mark, butik eller værksted sådan en mandag morgen.

Nr. 150. Blev bygget af Erna og Erik Bonne. Erik var i mange år ansat på Stationsgården i Vollerup, arbejdede i Præstebjerg Grusgrav, på Sukkerfabrikken i Stege og **Erna var områdets syerske**.

Nr. 152. Blev bygget af Anna Mogens Jensen. Mogens, Svend Åge Jensen og deres afdøde bror Poul Jensen Hårbølle, drev i mange år en stor **murermestervirksomhed**. Deres far Peter Jensen lærte som ung, efter at være kommet til skade med hoften, til murer, han boede på Dammegade nr. 35, hvor barnebarnet Lone og Jan Lundbøll nu bor.

Peter Jensen begyndte som selvstændig murermester. Af hans børneflokk på 6, lærte de 3 nævnte sønner til murere og tog efter datiden de skoler og uddannelser der var nødvendige.

Firmaet blev i mange år drevet under navnet "Peter Jensen & Sønner". På et tidspunkt var der ca. 20 mand ansat og firmaet byggede plejehjem, arbejdede på Sukkerfabrikken og i mange år byggede firmaet for SEAS rundt om på Sjælland. Både Svend Åge og Mogens reparerer stadig lidt murerarbejde trods alderen. Svend Åge og Ketty bor på Dammegade 33, hvor murerfirmaet altid har haft adresse.

Nr. 160 & 162. Damme Kro og købmandsforretning blev startet af Anders Rasmussen. Der var forretning i den østlige del af bygningen og det var den der blev startet først. Sønnen Johannes Rasmussen og hans kone fortsatte virksomheden i mange år. Der har været forskellige aktiviteter. Nogle af de første var keglebane, der var selvfølgelig også lavet hestestald, senere cykelskur, der blev købt en gammel sal og stillet op, men i 1920'erne blev den nuværende sal bygget med balkon. Der var også stor garderobe på loftet, hvor man for 35 øre kunne få opbevaret og passet på tøjet, når man var til fest på "**Johannes Rasmussens Restaurant**", som det hed dengang. I 1942 døde Johannes Rasmussen og hans kone Kristine Rasmussen - i daglig tale "**Fru Rasmussen**" - drev restauranten indtil 1960 da den blev købt af "**Krølle**". Fru Rasmussen byggede efter salget til Krølle et hus i haven - Dammegade 1 -, hvor hun boede indtil sin død. Købmandsforretningen blev i mange år drevet af Fru Rasmussens søn, Svend Åge og hans kone Katrine. Svend Åge var musiker med eget orkester, som spillede til mange gilder og baller rundt om på Møn. I mange år blev der også spillet badminton i salen.

Johannes Rasmussens Restaurant o. 1910 – senere Dame Kro

Der var ildebrand i salen sidst i 1960'erne. Efter branden blev balkonen og garderoben ikke genetableret. Krølle gav virksomheden navnet "**Damme Kro**".

Forretningen blev solgt til Alma og Poul Larsen, som drev den, indtil de lukkede den på grund af alder, og lokalerne hører nu ind under privatboligen til kroen.

Mia og Leif Rasmussen har i de sidste 25 år har drevet kroen.

I mange år var det mest lokalbefolkning, der besøgte kroen, nu kommer der også en masse turister. Bl.a. er der nu udlejning af nogle værelser og en lejlighed.

Nr. 171. Er huset overfor kroen. Der boede indtil midt i 1930'erne Laurits Christiansen, han havde dengang begyndt at **reparere radioer m.m.** Da Laurits overtog restaurant "Hjørnet", var huset i en årrække udlejet indtil Karl Hemmingsen og hans kone købte det og flyttede **kiosken** dertil. Efter dem købte nuværende sparekassedirektør Hans Arvid Larsen det og drev sammen med sin nu afdøde kone kiosken, indtil Kaja og Ejnar Hansen købte den midt i 1970'erne.

1983 købte Anne Marie og Ole Peter Petersen stedet og drev kiosken indtil midten af 1990'erne.

Nr. 166. Damme Smedje i samme slægt fra 1900 – 1994, blev drevet af Peter Hansen (Peter Smed) og sønnen Richardt, privatbolig i **nr. 164.**

Nr. 168. Smedemester Richardt Hansen og hans kone Birthe byggede nyt privatbolig og overtog smedjen ved faderens død. Smedjen er nu solgt og Birthe bor i huset.

Nr. 170. For mange år siden boede **slagter Lange** i huset, der var en **lille slagterbutik** og Lange kørte med hestevogn ud i sognet og solgte kød til folk. Der er et par tønder land jord til huset.

Senere boede Vilhelm Pedersen der og havde forretning med at bringe orner ud til landmænd der skulle have løbet deres grise - i daglig tale "**Orne Vilhelm**" -.

Frk. Møller med sin klasse

Nr. 172. Tidligere **Damme Forskole**. Der gik børnene i skole hver anden dag i de første 3 skoleår. Frk. Møller var i mange år lærerinde på skolen, den sidste lærer var fru Poulsen. Skolen blev nedlagt et par år efter at Fanefjordskolen var taget i brug.

Nr. 174. Et ældre hus med et par tønder land.

Nr. 176. Et nyere rødt hus, hvor **entreprenør Søren Brix** boede og havde forretning.

Nr. 186. Her bor Charlotte & Per Arvid Jensen.

Nr. 188. Hus bygget af Hemming Petersen "Sydhøjgård", som aftægtsbolig. Nu bor Karen og Gunnar Hemmingsen der, efter at de solgte gården på Ullemosevej 5.

Nr. 198. "Sydhøjgård" til denne gård var der ca. 30 tønder land jord og i 1950'erne var der som på andre smågårde en fast medhjælper. Hemming Petersen var sognefoged, også da han flyttede ind i det nybyggede hus.

Nr. 179. Kokseby Mølle blev i mange år drevet som mølle. Egnens landmænd kørte med hestevogn til mølle og fik malet korn til køer og grise. Der var den jord til møllen, som der også er i dag. Der var en medhjælper, som kørte ud til dem, der ikke havde hest og vogn, med korn og hønsefoder. Mølleren hed Valdemar Jørgensen i dagligtale "**Møller Valdemar**". Også hans far havde været møller.

Fra "Møller i Danmark" 1934

Kokseby Mølle, Askeby.

Ejer: Valdemar Jørgensen, f. 29. maj 1894 på Kokseby Mølle, gift 8. dec. 1920 med Gudrun f. Nøhr.

Kokseby Mølle er en stubmølle, der menes at være 500 år gammel.

I 1830 kom møllen i den nuværende indehavers slægts eje, idet den da købtes af møller Jørgen Jørgensen, som drev den til 1870, da hans søn møller Christoffer Jørgensen overtog den.

Dennes søn, den nuværende ejer, Valdemar Jørgensen overtog møllen og Møllegården, til hvilken der hører 10 tdr. land jord, i 1921.

Før i tiden hørte der til møllen bageri, som nu er nedlagt.

Møllens vindfang er 28 alen.

Der drives handel med korn- og foderstoffer.

Nr. 190. Valdemars søn, Verner, byggede huset med **benzintank** og passede det sammen med sin kone Anni, samtidig med at han også havde **taxakørsel**.

I 1991 købte Eva og Verner Hansen tanken og de har indrettet **kiosk**.

Vejen som går forbi Uno-X og videre forbi rensningsanlægget var indtil 1950'erne kommunevej og mundede ud i Lettenvej.

Nu er der kun to benzintanke i sognet, i 1960'erne var der 13 benzintanke og dengang var der ikke så mange biler som nu!

Nr. 181. Barhøjgård, der var oprindeligt også 30 tønder land jord med en fast medhjælper, nu bor Annie og Peter Schmidt på gården og driver en stor del af jorden i nærheden.

Fanefjord Kirkevej

Fanefjord Kirkevej var i midten af århundredet ned til Fanefjord Aldershjem "Strøget" i byen!

Fortalt af Arne Hemmingsen, Fanefjord Kirkevej 12, år 2004

Nr. 2. Hus bygget ca. 1940, der har været 3 ejere gennem årene. Karl Hemmingsen, Martin Jensen, Jenny og Richardt Nielsen. Nu er det elever fra Teaterbygningen Fanefjord der bor der.

Nr. 3. Den gamle Rytterskole. Først i forrige århundrede hed læreren Emil Petersen; men han blev valgt til folketingsmedlem, derefter blev Bork Andersen lærer, en markant person som var lærer i mange år. Den sidste lærer var Anders Jørgensen, som var lærer da skolen lukkede i 1960, da Fanefjord Centralskole blev bygget.

Gammel Rytterskole senere Dame Hovedskole

Nr. 5. Barber og herrefrisør boede her. Først hed barberen Rolf Hansen, derefter Thomas Jepsen, huset ejedes senere af Helene og Johannes Nielsen. Johannes var i mange år mælkehandler og kørte rundt med

mælk fra Fanefjord Mejeri i sognet og Helene havde **mælkeudsalg og andre kioskvarer**. Indtil 1960 måtte købmænd og brugser ikke handle med mælk.

Nr. 6. Blev bygget ca. 1940 af installatør Peter Jensen, som foruden værksted også havde **el-forretning**. Peter Jensens datter og svigersøn Jonna og Dan Andersen overtog virksomheden og drev den indtil for 5-6 år siden, men havde dog flyttet forretningen til Fanefjordgade 115, nu Møns Bank.

Nr. 7. For 60-70 år siden var der også **barber og herrefrisørsalon**, derefter blev der oprettet filial fra **Møns Diskontobank**. Efter bankens tid boede i mange år Mary og Johannes Johansen, hvor Johannes var både **kørelærer og kørte lillebil/taxa**.

Nr. 9. Mary og Hans Jørgen boede der. Mary røgede flæsk for sognets beboere, der er røget mange skinker for husmødrene rundt om, når der var slagtet gris.

Nr. 10. Tømrer Peter Petersen, boede der. Han havde den jord, der stadig hører til ejendommen, om vinteren savede han brænde for beboerne i den del af sognet. Under krigen fyrede de alle med brænde, der var kun brænde og tørv som brændsel under 2. verdenskrig. På vinterdage var der tit trængsel hos Peter "Savskærer" først læssede vi brændselet af vognene, bar det hen til saven og kørte frem og læssede det savede brænde på igen.

I mange år har **slagter Svend Houmann** Jensen boet der, og været vort sogns **hjemmeslagter** og jeg tror han stadig kan slagte en gris. Svend har i en årrække også røget skinker for husmødrene.

Nr. 12. I 1930'erne boede Helene og Harald Andersen. Helene var på "Hjørnet" eller Damme Kro som servitrice når der var fester. **Harald var cykelsmed og lillebil/taxa vognmand**. I mange år har Karen Inger og Valdemar Christensen haft **møbel & tæppe forretning**, de er nu begge døde og huset er til salg.

Nr. 14. Edel og Alfred Henriksen købte denne **gård** i 1934. En januar søndag i 1950 nedbrændte gårdens bygninger og blev nyopført derefter. Edel og Alfreds datter og svigersøn, Karin og Ove Petersen, ejer stadig gården; men har bortforpagtet jorden. Ove har i mange været og er formand for Damme/Askeby Vandværk.

Nr. 11. Teaterbygningen Fanefjord.

Chr. Fonnesbechs **købmandsbutik** fra 1885, som **gæstgiveri** fra 1885 og **Kongelig privilegeret Kro** fra 1901 kro. **Damme Kro**, med hestestald og staldkarl, så bønderne kunne komme hjem med hestevogn efter kro besøg. Der var flere forskellige kromænd, indtil kroen lukkede i 1934. Bygningen, blev solgt i 1936 til Anna og Laurits Christiansen, som gav den navnet "**Bygningen**".

Der blev foretaget store moderniseringer. I salen var der **gymnastik**, der var hold både om eftermiddag og om aftenen. Om eftermiddagen børnehold, og om aftenen voksenhold. Lørdag aften blev salen etableret om til **skydebane**, 15 meter bane med salonriffel.

Indgangsdøren er stadig er samme sted.

Når man kom ind dengang, var der en gang, stuen til venstre var lejet ud til **Fanefjord Sparekasse** til ekspeditionslokale. Stuen til højre var lejet ud til **Fanefjord Kommunen**, hvor der også var ekspeditionslokale, hvor sognets ansatte + sognerådsformanden befandt sig, med begrænset åbningstid.

På loftet i "Bygningen" var **Fanefjord Bibliotek**, der var 2 mindre stuer fyldt med bøger. Meta Hansen, Askeby var bibliotekar fra det startede 19. feb. 1937. Der var også begrænset åbningstid.

Biblioteket flyttede i 1960 hen på den nybyggede Fanefjord Centralskole, da pladsen blev for trang i "Bygningen". I 1962 kunne både Meta Hansen og Fanefjord Bibliotek fejre 25 års jubilæum. Der var også tre boliger på loftet.

Fonnesbechs købmandsforretning på Bygningen, Fanefjord Kirkevej 11

I 1960-61 flyttede alt fra "Bygningen". Gymnastikken flyttede også til Fanefjord Centralskole. Sparekassen byggede ejendommen på Hjørnet 2, hvor den stadig har til huse. Kommunekontoret flyttede til Klemmen 1, hvor der havde været elektricitetsværk, siden 1912.

"Bygningen" blev solgt, men gik i forfald indtil ca. 1990, hvor Anne og Michael Harvig købte den og byggede den om til en skole med plads til 27 sentudviklede unge og gav den navnet "Teaterbygningen Fanefjord". De unge får her en 3-årig uddannelse, det har givet liv i byen igen, og mange af husene omkring Teaterbygningen bebos af eleverne.

Nr. 13. Forhenværende købmand Hjørnet/Fanefjord Kirkevej blev bygget som **købmandsforretning** og beboelse i 1880'erne af Niels Nielsen. Mange år senere overtog sønnen Aksel Nielsen forretningen indtil Axels niece Mary og hendes mand Ejnar Jørgensen købte forretningen og de havde den indtil først i 1980'erne. De solgte forretningen til en ung købmand, der lukkede den i midt af 1980'erne.

Niels var meget initiativrig og byggede også restaurant "Hjørnet" på den anden side af gaden, først i det 20. århundrede.

Nr. 18. Fonnesbech åbnede her i den gamle jordemoderbolig **købmandsbutik i 1881**, indtil han i 1885 flyttede over på den anden side. Niels Nielsen købte huset til privatbolig i 1885, indtil det blev brugt til hans kro "Hjørnet", da den blev oprettet, siden byggede han bolig i nr. 13 ved siden af butikken.

Restaurant "Hjørnet" Det er den bygning Teaterbygningen Fanefjord nu afholder teaterforestillinger i. I Niels Nielsens tid hed den "Niels Nielsens Restauration" og der blev bygget en sal, som også blev benyttet

som biograf: *"Dame Biograf"* fra 1913-1966. I 1940'erne kostede en biografbillet 1,00 kr. for voksne og 35 øre for børn.

Der var mange ting på *"Hjørnet"*, som Niels Nielsens svigersøn Laurits Christiansen, der overtog restauranten i 1936 kaldte den.

Midt i århundredet var *"Hjørnet"* meget velbesøgt. Der var masser af bestyrelsesmøder og generalforsamlinger i de 3 stuer langs med salen, der var køkken i kælderen, der blev holdt masser af fester, som fødselsdage, sølv- og guldbryllupper. Der var mange baller navnlig i Ungdoms-, Gymnastik-, Skytte-, Foredrags-, og arbejderforeningen med flere, bl.a. også dilletanteforestillinger.

Hver fjerde fredag var der udbetaling af mælke- og ægpenge. Fanefjord Mejeri udleverede en kuvert med mælkepenge til landmændene - for levering af mælk - for en 4 ugers periode. Mejeribestyreren og mejeriets formand, sad i en stue på *"Hjørnet"* denne eftermiddag fra kl. 16-17 og fra kl. 18-19 og udleverede kuverterne.

Ved den anden ende af bordet sad æg foreningens formand og udleverede kuverter med penge i til æg foreningens andelshavere.

Der var ca. 300 der fik mælkepenge; der var nogen som boede i hus og ikke havde malkekøer; men høns, så derfor var der ca. 350 der solgte æg og fik ægpenge, det er svært at forestille sig så mange mennesker gående eller cyklende eventuel med hestevogn, hver fjerde fredag eftermiddag.

Telefoncentralen ved Hjørnet. På denne Central var ansat nogle damer, der var vagt hele døgnet. Når den der havde telefon skulle ringe, drejede man på et håndtag på telefonen så ringede det på Centralen og centraldamen sagde centralens navn, hvorefter kunden bad om nummeret, som centraldamen så kontaktede; men mange gange sagde man kun navnet på den person man ville ringe til. Centraldamen kendte alle numrene i lokalområdet. I 1941 blev centralen nedlagt og telefonen automatiseret, Møn og Sønderjylland var de første områder i Danmark, hvor telefonen blev automatiseret. Centralen ejedes også af Laurits Christiansen.

"Hjørnet" og boligen ved Hjørnet indgår også i Teaterbygningens mange initiativer.

En af de ting der var med til at Fanefjord sogn meget tidligt fik et fantastisk forretningsliv og Fanefjord Sparekasse havde i mange år kontortid nogle timer om ugen i en stue bag scenen. Denne stue brugtes også til andre møder. Der blev også kørt biograf i salen. Der var biograf 2-3 aftener hver uge. Når disse linier skrives er der kun ca. en måned til jul. Jeg husker i 1930'erne, da var der ingen gadebelysning i byen; men jeg har talt op at der var ca. 20 forretninger, fra begyndelsen af Fanefjordgade og til restaurant "Hjørnet" der havde juleudstilling. Der var fint udsmykket i vinduerne og der var kappestrid mellem forretningerne, hvem der havde den flotteste udstilling. Vi er stadig nogle gamle, der boede ude på landet, som en vinteraften i ugen før jul har gået med vores forældre i hånden og set juleudstilling. Men så kom krigen, med mørklægning og buldrende mørke, både på land og i by. Derfor var 1945 og de følgende år lyse med pynt i forretningerne. Nu er forretningerne næsten alle lukket.

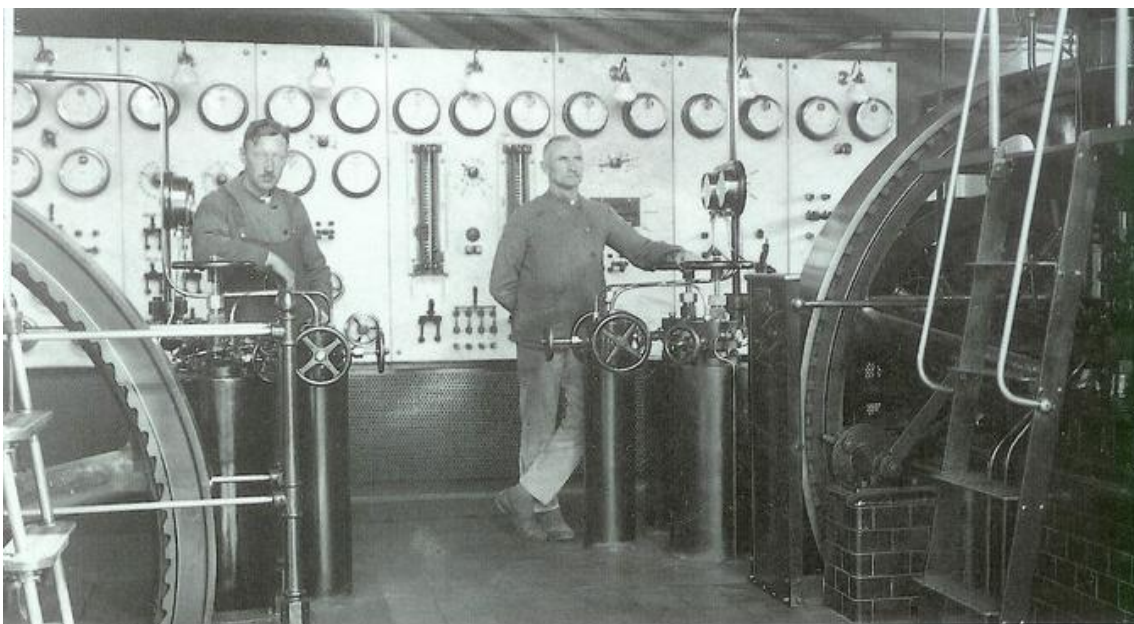
Den første dagvognsforbindelse mellem Stege-Askeby-Damme 1901, ved Niels Niensens købmandsbutik

"Hjørnet" som i nogle år blev kaldt det "Mørke Hjørne" er blevet "Det Lyse Hjørne" igen. Hvert år sætter Teaterbygningen Fanefjord mange lys op ved juletid på træerne ved alle deres bygninger, så nu er der igen lys på "Hjørnet".

Som allerede nævnt var Fanefjord Kirkevej, fra *Den Gamle Hovedskole* til det nedlagte *Fanefjord Alderdomshjem* midt i 1900 tallet en meget aktiv gade, indtil nu har jeg kun nævnt den første halvdel, og den første halvdel af Kirkevejen har fået liv igen, det er Anne og Michael Harvig, som er drivkraften i dette, med nyt initiativ, nyt liv i den nye tid.

Nostalgi er det også måske for nogle!

Det Gamle Frysehus, der ligger før *Klemmen 1*, blev bygget som andelsfrysehus lige efter 2. verdenskrig, der var ca. 200 andelshavere med hver sin fryseboks. Der var ansat en dame som havde åben på bestemte klokkeslæt, så medlemmerne kunne aflevere kød og grønsager til indfrysning, til senere afhentning ved at aflevere en seddel med nummer og navn på. Frysehuset blev lukket efter 20-25 års virke, og solgt til Møbelhandler Valdemar Christiansen til lager. Det er solgt for nylig igen.

"Dame og Omegns Andels-Elværk"

Klemmen nr. 1. Denne store bygning blev opført som **elektricitetsværk i 1912** på andelsbasis og hed: Dame og Omegns Andels-Elværk", det første på Møn. Der var ansat en bestyrer og en medarbejder. Værket forsynede Fanefjord sogn, minus Vindebæk med el indtil ca. 1960. Vindebæk fik el fra SEAS. Omkring 1960 blev elektricitetsværket nedlagt og SEAS har siden forsynet sognet med el.

Bygningen blev solgt til Fanefjord Kommune, som flyttede kommunekontoret fra "Bygningen" til "Elværket", indtil kommunesammenlægningen i 1968. Derefter købte **Møns Bank "Elværket"**, og oprettede en bankfilial, som i 1997 flyttede til dens nuværende adresse, Fanefjordgade 115

Nr. 24. Skrædderen boede der, han syede tøj til mændene, moderniserede bukser og jakker til han var over 90 år gammel.

Nr. 26. I mange år boede "**Hjulmanden**" der. Før der kom gummihjul på landsbrugsvognene, var der træhjul med en jernring omkring, disse træhjul fabrikerede *Hjulmanden* og leverede hjulene til smeden i nr. 31, som fabrikerede jernringe og satte ringene opvarmet udenom træhjulet, så var hjulet klar til at blive sat på landbrugsvognene.

Under egetræet ved Klemmen 1, lå "**Sprøjtehuset**" der opbevarede sognets brandsprøjte. 3 mand i byen var sprøjtemandskab. Det skulle helst være smede eller andre med mekanisk snilde, der skulle kundskab til, at få sprøjten til at fungere.

Der er stadig en af det sidste sprøjtemandskab tilbage, nemlig Arne Nielsen, Fanefjordgade 127.

Da "*Himmeriggården*" brændte i april 1949 - en gammel bindingsgård - som nedbrændte totalt, det var vidst sidste gang *Fanefjordsprøjten* var i funktion. Sprøjten blev kørt på en meget gammel Ford varevogn.

Nr. 23. Der bor nu **Tømremester** Ravnsted Larsen. Installatør H. E. Jensen havde værksted og forretning der indtil ca. 1940, da han byggede Fanefjord Kirkevej 6.

I 1940 købte slagter Jørgensen huset og oprettede **slagterbutik** og hans kone Hansigne oprettede i samme hus en **damefrisørsalon**.

Omkring 1980 lukkede slagterforretningen, hvor så **tømrervirksomheden** tog sin plads.

Nr. 25. Der bor Flemming Poulsen. Midt i 1950'erne boede "**Slagter Oluf**" der, som på det tidspunkt var **sognets hjemmeslagter**, han cyklede rundt til gårdene og huse og slagtede grise i mange år. Han kunne godt lide et par øller, og jeg har mødt ham på cyklen, med sit slagtergrej og en gammel rejsegrammofon spillende bag på cyklen.

Nr. 31. Der bor nu Dagmar Andersen; men 1950'erne var det **Kokseby Smedje** med Niels Christensen som med alt hvad en grovsmed skulle dengang. Skoning af heste, var en stor del af smedens arbejde.

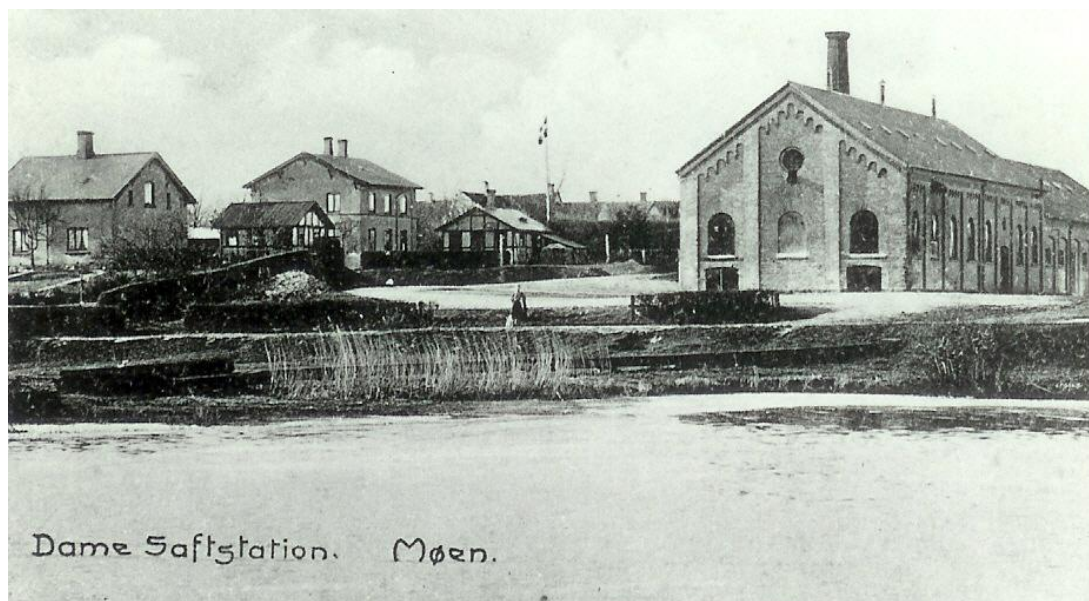
Nr. 32. Smedens søn Johannes lærte også til smed; men han havde dårlig ryg, så da han blev gift byggede han og hans kone huset overfor, nemlig *Fanefjord Kirkevej 32*, der oprettedes et **kage og brød udsalg**. Johannes købte en bus og kørte i en årrække **buskørsel**.

Nu bor Ester og Bernhardt Karstensen i huset.

Nr. 34. Bernhardt og hans bror Gudmund Karstensen havde **gården** i fællesskab i mange år, det var en slægtsgård. Foruden landbruget drev brødrene også en **maskinstation**.

Nr. 35. Er vel en af bygningerne i byen, der har haft en meget stor betydning, og der er foregået meget i der i tidens løb.

Ejendommen hedder nu Damsborg og blev bygget i 1884 som **saftstation**, hvor landmændene i over 60 år kørte sukkerroerne hen, og saftstationen pressede saften af sukkerroerne og pumpede den i rørledning til Stege Sukkerfabrik.

Saftstationen stoppede med at oparbejde roesaft i 1929. Derefter blev roerne fra omegnen samlet i siloer og kørt i lastbiler til Stege i ca. 20 år. Derefter blev ejendommen købt af Henning Hansen, der i en årrække drev **cementvarefabrik**, blandt andet blev der produceret autoværn, samtidig var der **tømmerhandel** i bygningerne.

Da Henning Hansen ophørte med sit firma, var der en tid udstillet **gamle vejtrømler og andre gamle vejmaskiner**. Derefter har der de sidste 10 år været **scenografisamling**, og bygningerne fik der navnet **Damsborg** af ejerne Poul og Preben. En meget flot samling og udstilling af kostumer fra teaterets verden, som det var en oplevelse at besøge.

Jonna og Jørgen Jørgensen fra Liseby erhvervede sig ejendommen den 1. okt. 2003 og havde da en **Helsemesse** der midt i oktober måned.

Medens der var saftstation var der en vejerbod midt i den brede indkørsel med 2 brovægte en hvor landmændene blev vejret ind med roelæsset, den anden til at veje tomme vogne, og når landmændene skulle have roeaaffald med måtte de køre ind igen og vejes 3. gang med roeaaffaldet.

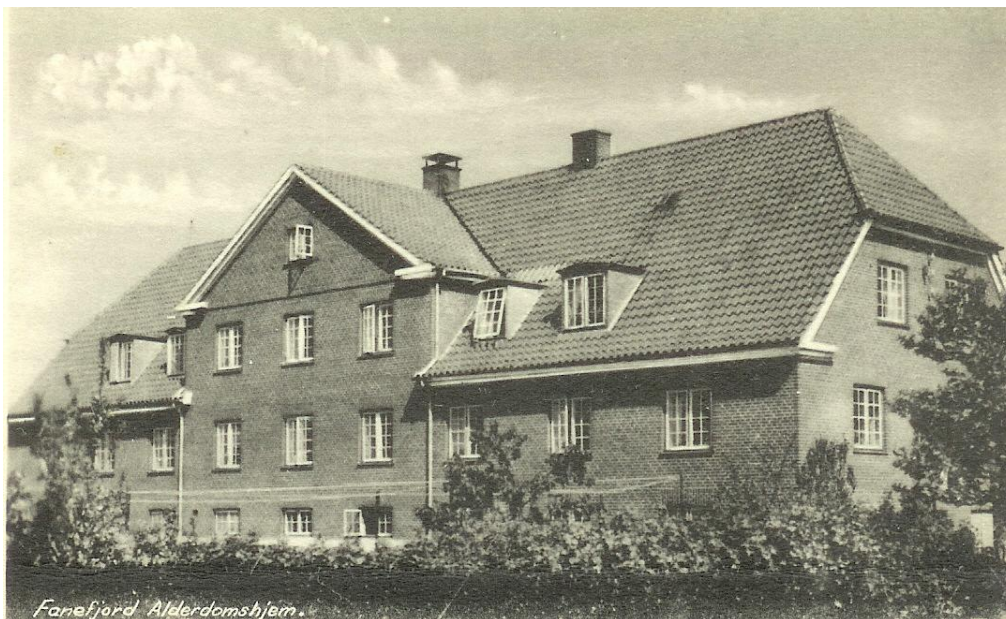
I vejerboden sad portneren og vejede. Portneren boede i 35c og var ansat på heltid. Om sommeren var han ude at måle roedyrkkernes sukkerroemarkers op, syne og tilse, at roerne blev passet godt.

I huset 35a boede forvalteren, som var ansat fra 1884 til 1929, da produktionen blev stoppet på saftstationen.

Gården **Vollerupgade 4**, blev købt af sukkerfabrikken samtidig med, at saftstationen blev bygget i 1884. Der kom megen jord med landmændenes sukkerroer, som blev vasket på saftstationen og fyldt ud på *"Stationsgårdens"* jord. Denne gård havde forvalteren også opsyn med.

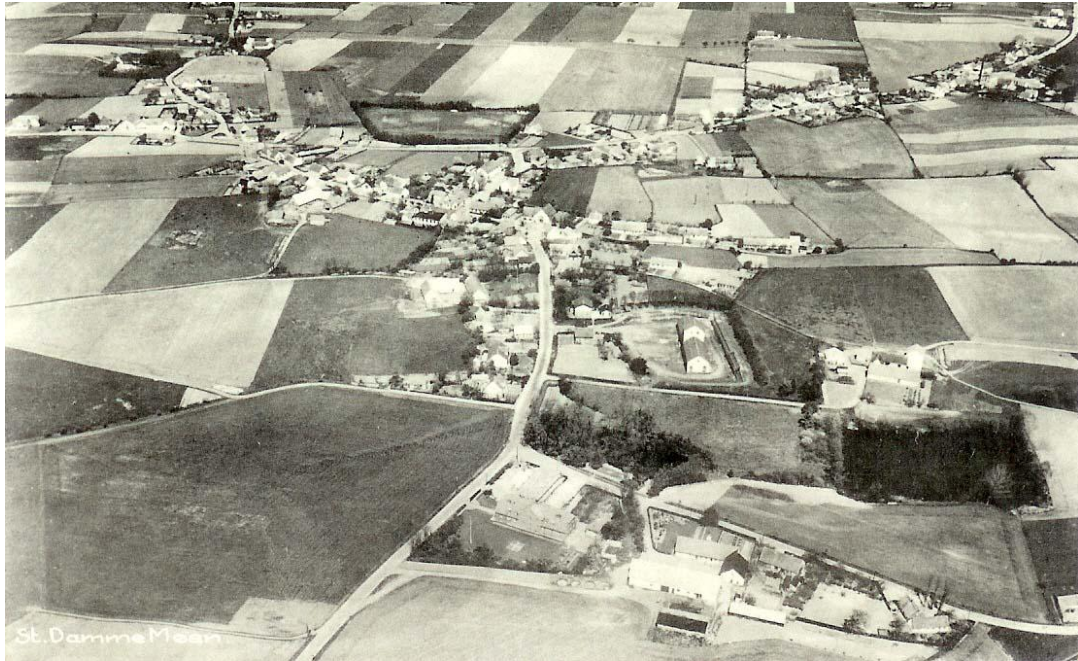
Den første forvalter, der blev ansat i 1884 var kulturelt interesseret og da der endnu ikke var oprettet kro eller restauration i byen på det tidspunkt, samlede forvalteren interesserede i stationsbygningen og indøvede og opførte diletantforestillinger om vinteren.

I mange år blev der i Fanefjord redet til fastelavn. 20-30 unge mænd red på tunge landbrugsheste ringridning på pladsen foran saftstationen. De unge mennesker var ens klædt på, dog havde forrideren høj har og sort tøj på. Der var også klovne og en vogn med 4 hornmusikere. Foruden ringridning, blev der slået katten af tøndens samt trukket hovedet af en hane.

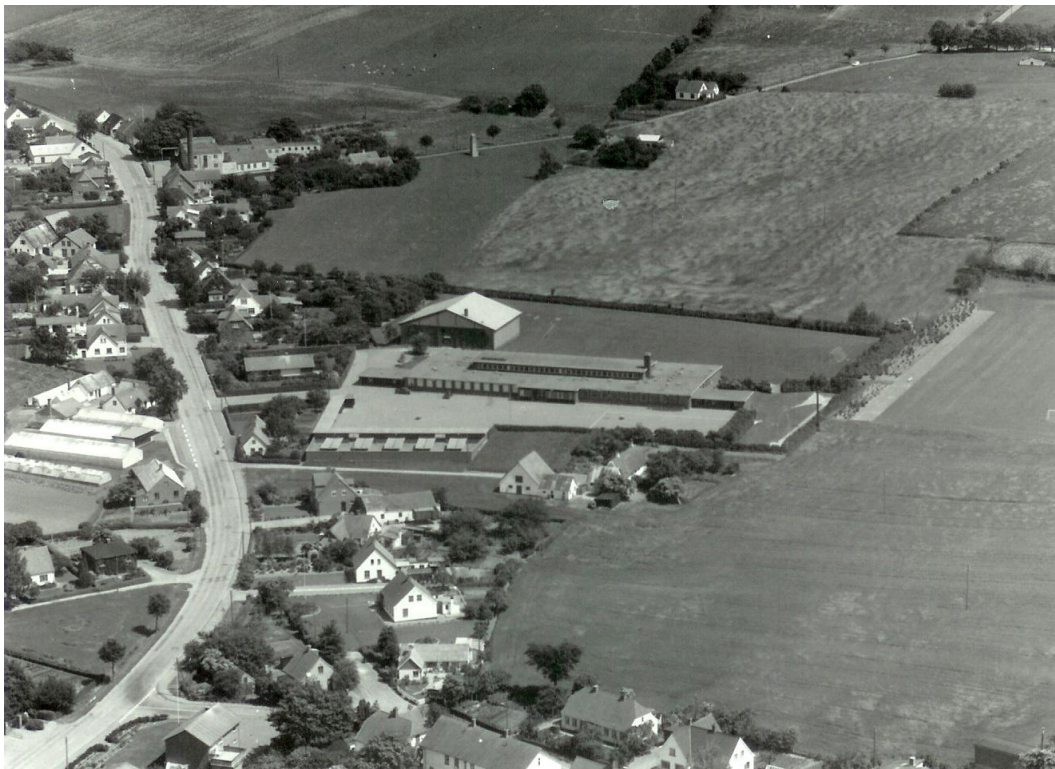

Fanefjord Aldershjem, som ligger på hjørnet af Vollerupgade og Fanefjord Kirkevej blev bygget i 1936, med plads til 19 beboere. Der blev ansat en bestyrerinde, Maren Rasmussen, som boede i huset der ligger øst for "Hjemmet". Der var ansat 2 stuepiger og en kokkepige. De unge piger havde værelser på loftet. Desuden kom der en vaskekone hver fjortende dag. Der var høns og der blev fodret en gris op, som fik madrester fra køkkenet.

*Samlet af Jonna Kjær-Nielsen juni 2004 - egne foto og gamle postkort
Redigeret jan. 2007 og 2010.*

Loftfoto af St. Damme og Kokseby

Luftfoto af St. Damme